

פירוט השלל במלחמת מדין עיון באריכות טקסטואלית חריגה בתורה*

בעיה ראשונה

מפתיעה בגודלה כמות הפסוקים המוקדשת לתיאור מלחמת הנקם במדין.¹ הרקע למלחמה נמצא בפרשת בלק במעשה בעל פעור (במדבר כה, א-טו);² הציווי לנקום³ מופיע בתחילת פרשת פינחס (שם טז-יח); והנקמה ותוצאותיה הממוניות וההלכתיות מופיעות בפרשת מטות (לא, א-נד).⁴ סך הכול מוקדשים למלחמה זו (ללא הרקע שלה) חמישים ושבעה פסוקים, וזו ללא ספק אריכות מתמיהה. פרט מרכזי בנושא, המגדיל את השאלה עוד יותר, הוא העיסוק הנרחב (שלושים פסוקים: כה-נד) בחלוקת השלל. מתברר שיש אריכות לא פרופורציונאלית בסוגיה זו ונציגה בפירוט.

- * שיטת הציטוטים במאמר: לשון הכתוב, רש"י ורמב"ן: מתוך מהדורת "הכתר" הממוחשבת, רמת-גן תשס"ו;²; רלב"ג: מתוך מהדורת ברנר וכהן, מעלה אדומים תשס"ט; אור החיים: מתוך מהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תשס"ח; מלבי"ם: מתוך מהדורת חורב, ירושלים תשס"ח.
- 1 לשאלת זיהוייה של מדין ראו י' ליור, "מדין", אנציקלופדיה מקראית, ד, עמודות 689-691; William J. Dumbrell, "Midian, a land or a league?", *VT*, 25 (1975), pp. 323-337; 691; Tomas B. Dozeman, "The Midianites in the formation of the Book of Numbers", in: *The Books of Leviticus and Numbers*, Leuven 2008, pp. 261-284.
- 2 רש"י (לא, ב) דן בשאלה מדוע מצווה העם לנקום במדין, והלא בלק שהוביל את בלעם לעצת החטא היה מואבי. ראו בנידון את ש' גוטל, "נקמת ד' במדין", סיני קלו (תשס"ו), עמ' סז-צד.
- 3 אין ענייננו כאן לדון בשאלה המוסרית המתעוררת בעקבות ציווי זה. עם זאת, יש לציין את מאמרו המפתיע של י' אריאל, "גדולה נקמה או גדולה אהבה?" צהר א (תש"ס), עמ' 83-90.
- 4 על סיבת פיזור הנושא בין שלוש פרשיות ובעיקר על השאלה מדוע נצרך ציווי כפול לנקום ראו אצל י' ליכט, פירוש על ספר במדבר: חלק ג, פרקים כב-לו, ירושלים תשנ"ה, עמ' 112-113. תשובה חלקית הציג ר' יצחק אברבנאל בראשית פירושו לפרשת פינחס. הוא מדבר שם על ההבדל בין צריחה לנקמה. תשובה מבנית הציג גרוסמן במאמרו: Jonathan Grossman, "Divine Command and Human Initiative: A Literary View on Numbers 25-26", *Biblical Interpretation*, 15 (2007), pp. 54-79, 31, ותוספות קלות בתרגום המאמר לעברית: י' גרוסמן, "צו ה' ויוזמה אנושית: מבנה העומק של במדבר כה-לא", מגדים נ (תשס"ט), עמ' 61-78.

נושא זה מחולק לשבעה מרכיבים :

- א. ציווי לחצייה (פסוק כז) : "וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה".
- ב. ציווי לשיטת הפרשת המכס (0.2%) לה' (כח-כט) : "והרמת מכס לה' מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר ומן החמרים ומן הצאן. ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת ה'".
- ג. ציווי לשיטת הפרשת המכס (2%)⁵ ללויים (ל) : "וממחצת בני ישראל תקח אחד אחז מן החמשים מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן מכל הבהמה ונתתה אתם ללויים שמרי משמרת משכן ה'".
- ד. כמות השלל שנאספה (לב-לה) : "ויהי המלקוח יתר הבז אשר בזו עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים. ובקר שנים ושבעים אלף. וחמרים אחד וששים אלף. ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר כל נפש שנים וששים אלף".
- ה. ההפרשה בפועל עם פירוט הכמות של 0.2% המכס לה' (לו-מ) :
ותהי המחצה חלק היצאים בצבא מספר הצאן שלש מאות אלף וששים אלף ושבעת אלפים וחמש מאות. ויהי המכס לה' מן הצאן שש מאות חמש ושבעים. והבקר ששה וששים אלף ומכסם לה' שנים ושבעים. וחמרים שלשים אלף וחמש מאות ומכסם לה' אחד וששים. ונפש אדם ששה עשר אלף ומכסם לה' שנים וששים אלף וששים נפש.
- ו. הכמות הקיימת לאחר החצייה שממנה צריך לתת ללויים (מב-מו) :
וממחצית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשים הצבאים. ותהי מחצת העדה מן הצאן שלש מאות אלף וששים אלף ושבעת אלפים וחמש מאות. ובקר ששה וששים אלף. וחמרים שלשים אלף וחמש מאות. ונפש אדם ששה עשר אלף.

5 את הבחירה באחוז זה מבאר רלב"ג בפירושו לפסוקים כו-לא, כמתאם בין אחוז התרומה המגיעה לכוהנים לבין אחוז המעשר המגיע ללויים. ובלשונו : "כמו שבמעשר ראשון יקחו הכוהנים כמו עשירית חלק הלויים (ראו במדבר יח, כו), כן היה זה העניין בכמו זה היחס בקירוב, כי עשירית חלק אחד מן החמישים הוא חלק אחד מחמש מאות; ולזה לקחו הלויים חלק אחד מן החמישים מחצי המלקוח, ואלעזר הכהן לקח חלק אחד מחמש מאות בו (להלן כח-ל); והנה היה כחלק היורד אל המלחמה כחלק היושב על הכלים". וראו דיונו של סבתו [ד' סבתו, "מלחמת מדין", מגדים מה (תשס"ז), עמ' 38-41] בשאלות מדוע ההפרשה אינה על בסיס עשרוני ומדוע הלוחמים מפרישים לכוהן (לה') והעם מפריש ללויים.

ז. הנתונה ללויים בפועל ללא פירוט הכמות (מז): "ויקח משה ממחצת בני ישראל את האחז אחד מן החמשים מן האדם ומן הבהמה ויתן אתם ללויים שמרי משמרת משכן ה' כאשר צוה ה' את משה".

בעיה שנייה

הכותרות של חלקי הפרק מעלות שאלות נוספות. ניכר שהתורה מאריכה ומפרטת הן את הציווי (סעיפים א-ג) הן את הביצוע של החלוקה (סעיפים ה-ז), ומה צורך בכך?

בעיה שלישית

התורה מפרטת את הכמות כפי שהופרשה לה' (סעיף ה), אף על פי שסעיף ד שתיאר את כמות השלל כבר מאפשר לנו לדעת מה הן המחציות ומה הם האחוזים שהופרשו.

בעיה רביעית

אם הרגישה התורה צורך לפרט מהי הכמות שהופרשה לה', מדוע היא נמנעת מלפרט מהי הכמות שהופרשה ללויים?
המכנה המשותף לארבע שאלות אלה הוא האריכות, ובסוגיה זו באנו לדון.

פתרון הבעיה השנייה

פתרון השאלה הראשונה והמרכזית יידחה לסוף המאמר. נפתח על כן בפתרון השאלה השנייה. אין זה המקרה היחידי שהתורה מרחיבה בו הן בציווי הן בביצוע. גם בפרקי המשכן בספר שמות מהווים הפרקים כה-ל ציווי ופרקים לה-מ ביצוע; כנ"ל בסוגיית ימי המילואים שבהם האריכה התורה הן בציווי (שמות כט) הן בביצוע (ויקרא ח).⁶ אפשר לומר כן גם בנושא פרשיית העריות, שפירוט איסוריה נמצא בויקרא יח ועונשיה מופיעים שני פרקים אחר כך, בפרק כ.⁷

ראשית, ברצוננו להעיר שיש הבדל בין שלוש הסוגיות. תיאור ביצוע המשכן מצומצם מאוד מול תיאור הציווי. אין התורה מרבה לתאר כל פרט ופרט כפי

6 בסוגיה זו, ראו מאמרי: "על החזרה בתיאור ימי המילואים", ל' מוסקוביץ (עורך), מפרות האילן, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשס"ה, עמ' 219-221.

7 על סוגיה זו, ראו אמנון בזק, "פרשת העריות הכפולה", בקישור: <www.etzion.org.il/vbm/archive/10-parsha/30kedoshim.rtf>

שהיה בציווי. לעומת זאת, בסוגיית תיאור ימי המילואים מפורט בספר ויקרא הביצוע כמו הציווי בספר שמות, אלא שמרובים בו השינויים, ואולי זו סיבת האריכות. גם פרשיית העריות השנייה שונה בפרטים רבים מן הפרשייה הראשונה. אולם בסוגיית שלל מלחמת מדין, אין שום שינוי בין הציווי לתיאור הביצוע, ומתחזקת אפוא השאלה מדוע יש צורך בפירוט זה. שאלה זו תיענה בסוף דברינו יחד עם התשובה לשאלה הראשונה שעדיין לא נענתה.

פתרון הבעיה השלישית

גם בתופעה זו של סיכום מתמטי מיותר נתקלנו כבר בעבר בראשית החומש. במניין בני ישראל הציגה התורה פעמיים הן את מספר אנשי כל שבט ושבט (בפרקים א, ב) הן את המספר הכולל (א, מו; ב, לב); גם במניין הלויים שם (ג, כב–לד) פירטה התורה הן את מספר כל בית אב הן את המספר הכולל של בני השבט (שם לט), אף שהחשבון פשוט ולכאורה אין התורה נצרכת לעשותו בעברנו.⁸

לסוגיה זו בפרקנו התייחסו חלק מן המפרשים:

רמב"ן בפירושו לפסוקים לו–מא כותב:

"ותהי המחצה חלק היצאים בצבא" – הוצרך הכתוב לפרט הזה, שיזכיר כמה המחצה וכמה המכס, להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שמנו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן, מכל המקנה הגדול הזה "לא מת אחד" (על פי שמות ט, ו) וזה נס.⁹

ר' חיים בן עטר בפירושו "אור החיים" לפסוק לב כותב:

ואין נראה בעיני דבר זה (=דברי הרמב"ן, י.פ.) שמה שלא נחסר מהמקנה בדבר מועט שיש בו נס, ומה גם שיצטרך הכתוב לכתוב כל הדברים בשבילו. והנכון בעיני הוא, שהודעת פרטי החשבון במחצית חלק היוצאים בצבא, הוא לגלות שהמכס היה מלגו (=מבפנים), לא שהיה מונה חמש מאות ונותן אחד לחמש מאות המכס, אלא מונה ארבע מאות תשעים ותשע ונותן אחד, ולזה העלה כל פרטי חשבון המכס, וממנו תדע שהיו נותנים אחד לארבע מאות תשעים ותשע.

8 כאן ניתן לתרץ שהחשבון ניתן בגלל הפעולה הבאה של המרת הבכורים בלויים.

9 וראו מלבי"ם בפסוק לב המרחיב בנושא גודלו של הנס.

המלבי"ם בפירושו לפסוק לב כותב: "וגם מודיענו שלא נגנב אחד מהם ושלא לקחו את זה לאכילתם כי חשבו זה לגזל, הגם שכפי הדין היו יכולים לקחת".
 אם כן, התורה פירטה את המספר שהופרש בפועל כדי להראות את גדולת ה' (רמב"ן) או את גדולת העם (המלבי"ם בפירושו השני), או כדי ללמדנו את דרך ההפרשה (אור החיים).

פתרון הבעיה הרביעית

גם לכך התייחס בעל אור החיים:¹⁰

והודעת חשבון מחצת העדה, בא הכתוב להסיר טעות אחר, והוא שיאמר האומר לעולם מכס שנתנו אנשי הצבא היה אחד מחמש מאות מלבר (=מבחוץ), ואין ראיה מסכום המכס שעלה המכס, לומר שאם כן לא היה עולה מכס של שלש מאות שלשים ושבע אלף וחמש מאות צאן למספר האמור. יש לומר, שהיו נותנים אותו המכס ממחצת העדה, שבזה יעלה מספר האמור במכס חלק הצבא, הגם שיהיה ניתן מלבר. אשר על כן בא הכתוב ומנה מספר חלק העדה ומנאו שלם, להסיר מיחוש זה. ולזה לא פרט הכתוב במספר חלק העדה אלא מספר המחצית, לצורך מה שכתבתי שהמכס ניתן מלגו, וכל אחד שילם חלקו ממחציתו. והוא גם כן מה שציוהו ה' במאמר "ממחציתם תקחו" (כט), לומר שלא יפרעו המכס אלא ממחציתם, וגם אמר "אחד מחמש מאות" (כח), הא למדת שצריך שיהיה המכס מלגיו.

האדמו"ר האחרון בחב"ד, הרב מ"מ שניאורסון, כתב:¹¹ "אריכות הכתוב בהתרומה שלקחו מחלק יוצאי הצבא כי זה נוגע לדורות, משא"כ התרומה שלקחו ממחצית בני", כיון שאינה נוהגת לדורות מקצר בה".
 לסיכום, בעל אור החיים ממשיך בדרכו ההלכתית שהוזכרה, ומסביר מדוע היה נצרך גם הפירוט הזה. לעומתו, מסביר הרב שניאורסון, שמגבלה הלכתית-היסטורית יצרה שינוי זה.

פתרון השאלה הראשונה – סוגיית האריכות

הרלב"ג, בפירושו לפסוקים לב-מז, מדבר על רווח ערכי שרוצה התורה להשיג באריכות של נושאים מסוימים, ובלשונו:

10 בהמשך דבריו שהוזכרו קודם.

11 ליקוטי שיחות, חלק יג, מטות-מסעי תשל"ב, עמ' 110-113.

כמשפט התורה להאריך בכמו אלו הדברים, כמו שביארנו הסבה בפרשת נשא.¹² עם שמזה המספר תועלת רב לדעת עוצם ההצלחה בזאת המלחמה, עד שבמתי מעט נצחו עם רב כזה, היו בטירותם ובעריהם (י), עד שכבר היה מספר הטף מ"הנשים אשר לא ידעו משכב זכר [...] שנים ושלשים אלף" (לה), "ולא נפקד" איש מאנשי הצבא (מט).

כלומר מלחמה זו הייתה הישג אדיר. כמות השלל מורה על מספר עצום של חיילים מדיינים שהוכו,¹³ ולעומת זאת, לא נפקד מעם ישראל איש.¹⁴ לכן האריכה התורה בתיאור מלחמה נסית זו. אולם אליה וקוף בדבריו. לו הייתה התורה מאריכה בתיאור המלחמה, היה הסברו מצוין, אולם התורה מאריכה דווקא בתיאור חלוקת השלל, ואילו למלחמה עצמה היא מקדישה רק חמישה פסוקים!¹⁵

נציע ונאמר כך: לתורה יש "שפה של אריכות". כלומר לעתים התורה מקדישה מקום רב¹⁶ לנושא מסוים, אף על פי שזיקתו לחיינו היא שולית או מתוקף כך שמדובר באירוע שכבר חלף או משום שתדירותו נמוכה. הסיבה לאריכות היא כדי להביע חשיבות היסטורית, ערכית או מוסרית, ולרוב – כולם יחד, אולם בפרטי הנושא אין התורה מקפידה. כלומר, היקף העיסוק בנושא הוא

12 כוונתו לסוף פירושו לפרשת במדבר, שם הוא אומר: "יוראוי שנחקור בכאן מספק אחד יפול במה שזכר בזאת הפרשה, והוא מה שנמצא מן האריכות וההכפל במה שזכר בכאן מזה המספר, ומעבודת בני קהת ובני גרשון ובני מררי. ונאמר, שכבר יראה שיהיה זה לשתי סבות: האחת – כי מפני שקיצרה התורה בקצת מקומות והאריכה במקומות אחרים. הנה זה יביאנו לדעת אל מה שקיצרה בו אינו מצד שמנהג לשון זה הנביא הוא בקיצור, כי כבר נמצא שהאריך לשונו בדברים המבוארים. ולזה יהיה זה סיבה להעמידנו על כונת המקומות שקיצרה התורה בהם, ויתבאר לנו מפני זה שזה הוא לעומק הדברים ההם, ולזה נפליג בחקירה בהם, וכאילו יהיה זה סיבה להעמידנו על סודם".

13 העובדה שהמדיינים, שלכאורה הושמדו במלחמה זו, מוזכרים בהמשך סיפורי התנ"ך (למשל במלחמות גדעון בספר שופטים), הביאה לכך שהפרשנות הלא-מסורתית הטילה ספק באמינות ההיסטורית של הסיפור שלפנינו. ראו Baruch A. Levine, *Numbers 21–36* (Anchor Bible), New York 2000, p. 461; "י מילרום, במדבר (עולם התנ"ך), תל-אביב 1997, עמ' 178. כמובן שאין זו דרכנו.

14 בעיניים ריאליות הניצחון בלתי נתפס: מישראל יצאו למלחמה רק 12,000 לוחמים, ובמידן יש 32,000 נשים בתולות שביות (לא, לה), ומשמע שכמות הלוחמים הייתה הרבה יותר. ראו בספרו של יי בן-שם, כיבוש עבר הירדן, תל-אביב תשל"ב, עמ' 77.

15 פסוקים ז-יא מתארים את המלחמה בפועל, ואפשר בדוחק להוסיף לחשבון את פסוק ו המתאר את היציאה לקרב ואת פסוק יב המתאר את החזרה ממנו.

16 וברצוננו להדגיש: יש הבדל בין חזרות וכפילויות במקרא ובין אריכות פסוקים בנושא אחד. ענייננו כאן הוא רק בסוגיית האריכות, ולא בסוגיית החזרה או הכפילות.

רב כדי שהקורא בתורה יחוש שהנושא אינו מרפה ממנו והוא חשוב, אך כשמדקדקים בפרטיו אין גודל כל פרט ופרט זהה לחשיבותו הפרטית.¹⁷ שתי ראיות לדברינו. הראשונה מפרקנו:

א. התורה מקדישה למלחמה חמישה פסוקים בלבד, אך למכלול הנושא כמעט שישים פסוקים. ויותר מכך: למלחמה היה שלב נוסף שאותו אין היא מתארת כלל, שהרי כששבו הלוחמים בגאווה גדולה והתפארו בכך שקיימו את צו ה' "לתת נקמת ה'¹⁸ במדין" (על פי פסוק ג) גוער בהם משה (טו-יח):¹⁹ ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה. ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה'. ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו. וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם.

והיכן ביצועו של צו זה?

חז"ל אמנם מוסיפים לנו מידע על פעולת תיקון שנעשתה בעקבות הערה זו,²⁰ אך הכתוב מעלים עובדה זו.²¹ זוהי ראייה חזקה לטענתנו שלא דווקא הפרטים חשובים.

- 17 הדגמה נוספת לשפה של אריכות זו הצגתי במאמרי: "על האריכות בקרבנות הנשיאים", שמעתי 166 (תשס"ז), עמ' 15-18.
- 18 וראו במאמרו של סבתו (לעיל הערה 5, עמ' 32-34) את הדיון ביחס בין "נקם נקמת בני ישראל" (פסוק ב) ובין "נקמת ה' במדין" (פסוק ג).
- 19 על קצף זה ראו י' קופרמן, "גיעולי מדין (סיום)", המעיין, מד/ב (תשס"ד), עמ' 1-6. בתחילת המאמר שם מפנה המחבר לשלושה מאמרים קודמים שלו העוסקים במלחמה זו.
- 20 בבלי, יבמות ס ע"ב: "אמר רב הונא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא: העבירם לפני הציץ – כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה ליבעל, כל שאין פניה מוריקות בידוע שאינה ראויה ליבעל. אמר רב נחמן סימן לעבירה הדרוקן". ומעניין נוסחו של בעל "לקח טוב" (טוביה בן אליעזר, ביזנטיון המאה הי"א) למדרש זה: "העבירן לפני הארון – כל שארון קולטתה בידוע שלא ידעה משכב זכור". נראה שנוסח זה נגזר מן הנוסח הדומה המוזכר בבבלי, יבמות עט ע"א, שכך נהגו בבני רצפה בת איה (שמואל ב כא, ח).
- 21 לעני"ד ניתן למצוא שני רמזים בכתוב לביצוע הצו: (א) חלק מרשימת השלל הן הנשים ש"לא ידעו משכב זכר" (לא, יח), משמע שאת האחרות הרגו; (ב) באותה רשימה (לא, ט), מופיעים תכשיטי נשים המיועדים למקומות מוצנעים בגופן, כדוגמת האצעדה והכומז שעליהם אומרת הגמרא בבבלי, שבת ס"ד ע"א: "עגיל – זה דפוס של דדין, כומו – זה דפוס של בית הרחם". משמעות הימצאות אלה בידי חיילי ישראל היא כנראה הריגת אותן נשים ולקיחת שללן האינטימי.

ב. ראייה נוספת היא מהדוגמאות שהוזכרו לעיל. נושא בניית המשכן מהווה כ-40% מפרקי ספר שמות.²² הנושא לא נפקד גם מספרי ויקרא²³ ובמדבר,²⁴ וברור שמטרת התורה היא שהנושא יידון וישוּב ויידון, במיוחד לאור העובדה שתירמזו להלן בנבואת שירת האזינו, שעתידיים המשכן והמקדשים להיחרב ועתיד העם לעבור דרך ארוכה בלעדיהם.²⁵ דווקא משום כך רצתה התורה שנושא זה ילווה חלק נכבד מפרקי התורה.

גם העיסוק המורחב כל כך במניין העם בתחילת ספר במדבר (פרקים א-ד) מבטא לדעתנו מסר חשוב. מניין זה היה המניין שארגן את צבא ישראל לקראת כיבוש הארץ,²⁶ ולכן התורה האריכה במספרו של כל שבט ושבט,²⁷ בשמות נשיאיו²⁸ ובמיקומו במערך ההליכה והמלחמה.²⁹ ברור לדעתנו שהמסר העומד מאחורי העיסוק המורחב הוא שנושא הכניסה לארץ הוא חשוב ביותר. כל הפרקים של תחילת ספר במדבר עד לתחילת המסע בפרק י הם ההכנות הפיזיות והרוחניות לכניסה לארץ,³⁰ ומכאן האריכות.

נעיר הערה חשובה: ספר במדבר היה צריך להיות ספר בן שלושה-עשר פרקים, ומיד לאחר שוב המרגלים היה צריך להתחיל "ספר משה", כלומר "ספר כיבוש הארץ".³¹ חטאו המרגלים ויצרו את "ספר במדבר" ואת "ספר יהושע",³²

- 22 סך של שלושה עשר פרקים: פרקים כה-מ, בהפחתת פרקים לב-לד העוסקים בחטא העגל.
- 23 תיאור ימי המילואים בפרק ח ותיאור היום השמיני בפרקים ט-י.
- 24 קרבנות הנשיאים בפרק ז, שהוא הארוך בפרקי התורה.
- 25 דברים לב, כא-כג: "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם. כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים. אספה עלימו רעות חצי אכלה בס".
- 26 ראו רשב"ם ור"ע ספורנו לפסוק ב, ורמב"ן בסוף פירושו לפסוק מט.
- 27 בפרק א שהוא המניין, הדברים נצרכים, אך מדוע יש להזכיר שוב את המספרים המפורטים בפרק ב המסדר את המחנות?
- 28 גם בפרק א, גם בפרק ב ושוב בתיאור המסע הראשון להלן י, יג-כח, ולא ברור מה צורך בכך.
- 29 גם בפרק ב בחלוקת המחנות וגם בתחילת המסע בפרק י.
- 30 מ' פינצ'וק במאמרו "מחנה ישראל", מנסה להסביר את סוגיית ערבוב הנושאים בעשרת הפרקים הראשונים בספר במדבר. ראו בספרו: קנקנים: סוגיות מקראיות במבט רב תחומי, ירושלים תשס"ט, עמ' 225-248.
- 31 וזאת אף ללא כלי זין, ראו את דברי ספורנו בהקדמתו לבמדבר ובפירושו לדברים א, יב ד"ה וריבכם.
- 32 אברבנאל (בפירושו לבמדבר כ) תולה את אי כניסתו של משה לארץ לאחר חטא מי מריבה בחטא המרגלים דווקא, וראו את הבהרתו של הרב מדן לגישה זו: "י מדן, "בכיה לשעה ובכיה לדורות", מגדים י (תש"ן), עמ' 21-37.

אך לא זו הייתה התכנית האלוקית, שהרי מטרת יציאת מצרים הייתה לקבל תורה, "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על הר הזה" (שמות ג, יב) ולהיכנס לארץ מיד אחר כך: "ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה" (שם ח; יז).³³

גם באריכות זו של תחילת החומש, אנו מתקשים להבהיר מדוע מאריכה התורה בפרטים מסוימים ומקצרת באחרים, אך העיסוק המורחב מבטא חשיבות, וזו מטרת התורה.

מהי אם כן חשיבותה הגדולה של מלחמת מדין, שכפי שתואר בפתיחה היא מוזכרת בשני מקומות שונים ובתיאור מורחב? כדי לענות על השאלה נשוב בשנית לראשית החומש.

התורה פתחה את חומש במדבר בשלושה מניינים: מניין בני ישראל,³⁴ מניין הלויים (ג, יז–לט) ומניין הבכורות (שם מ–מג), והיא גם מסיימת אותו בארבעה³⁵ מניינים: מניין בני ישראל (כו, א–נא), מניין הלויים (שם נז–סב), מניין השלל במלחמת מדין, שהוא עיסוקנו במאמר זה ומניין המסעות.³⁶ כלומר התורה מאריכה בחומש זה במניינים ובמספרים בכלל, ולכן אין לתמוה על כך. עיסוק נרחב זה אף הביא את חז"ל לקרוא לחומש "חומש הפקודים",³⁷ ודרכנו רק מחזקת קביעה זו של חז"ל.

אולם מעבר לאופי הטכני של הספר, המתבטא בריבוי העיסוק במספרים, רצתה התורה גם להעביר מסר באריכות זו. נראה שמלחמת מדין שבאה כמענה

33 לדעתנו, ספר במדבר היה צריך להתחיל עם ירידתו של משה מן ההר שהייתה צריכה להופיע בשמות כד, כלומר לפני חטא העגל ולפני ציווי המשכן, אך הרחבת נושא המשכן שם היא סוג של דחייה בעקבות חטא העגל. ראייה לדבר הוא הציווי המיותר על הפסח במדבר ט, דבר שהוא גם חריג – מה בצע בציווי מחודש למצווה ידועה? – וגם סותר בפועל את הדרכת התורה בשמות יב, כה: "והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמתם את העבדה הזאת", כלומר רק עם הכניסה לארץ!

34 א, כ–מו וסידור המחנות על פי מניין זה המובא באריכות בפרק ב.

35 אולי חמישה, אם נכלול את פרשת המוספים (במדבר פרקים כח–כט), שבניסוחה המונוטוני דומה מאוד לדרך ניסוח של מניין.

36 בפרשת מסעי (לג, א–מט). אם כי המניין הסופי של ארבעים ושניים מסעות אינו מופיע בפרשה אלא בחז"ל, ראו סדר עולם פרק ח; שמות רבה (וילנא) כה, ה ועוד. בדורות מאוחרים ניתנה למ"ב המסעות משמעות קבלית בגלל הקשר לשם האלוקי בן מ"ב אותיות, דבר המחייב הלכתית שלא להפסיק בקריאתם, ראו משנה ברורה, סימן תכח ס"ק כא.

37 משנה, יומא ז, א.

אלוקי לעצת בלעם,³⁸ שהחטיא את ישראל בחטא בעל פעור (כה, א-ג), תופסת מקום כה מרכזי בספר כדי שהיא תשאיר חותם משמעותי ערב הכניסה לארץ. נקמה זו מבטאת שלשה מסרים ערכיים:

א. ניצול חולשות אנושיות ופנייה ליצרים כפי שנעשו בחטא בעל פעור³⁹ הם דרך בזויה, והקב"ה בעצמו דורש את נקמתה: "נקמת ה' במדין" (לא, ג)!

ב. דם יהודי אינו הפקר גם אם יסודו במגפה הבאה להעניש על חטא. אמנם חטאו בני ישראל בבעל פעור ונענשו, אך יוזמי החטא ייגפו גם הם.

ג. לעם הזה עוצמה צבאית. הוא הכה כבר את סיחון (כא, כד), את עוג הענק (שם לא) ואת יעזר (שם לב), ועתה שב מן המלחמה נגד מדין ו"לא נפקד ממנו איש" (לא, מט). ערב הכניסה לארץ, טוב שידעו יושבי הארץ את עצמתו, שתהווה ביטוי טבעי להבטחה האלוקית "ונכבשה הארץ לפניכם" (במדבר לב, כט).

אמנם ניתן היה לומר, שהתורה מאריכה דווקא בפרטי חלוקת השלל של מלחמה זו, כי יש משמעות למלחמה שהישגיה כוללים שלל רב ויש מה ללמוד מדרך חלוקתו הייחודית. אם יושם לב, מדובר על שלל של כמעט שבע מאות אלף ראשי צאן ולמעלה משבעים אלף ראשי בקר – כמות עצומה,⁴⁰ ולכן אריכות בתיאור זה מרחיבה את הבנת עצמתו של העם. אולם השערה זו יכולה להיות רק ראשיתו של הסבר לאריכות הגדולה הזו, ולכן איתנים אנו בדרכנו, כפי שהוצגה, שלהיקף העיסוק בנושא יש משמעות, יתר על פרטיו.

נסכם ונאמר: לתורה יש שפה של אריכות. נושאים כמו המשכן וההכנות לכניסה לארץ על שלל מרכיביהם מתוארים באריכות רבה. הרווח הדתי העולה מכך הוא חינוך הקורא, הנתקל שוב ושוב בנושא וחורט על לבו את חשיבותם של הנושאים. החיסרון באריכות זו הוא הקושי בהבנת דגשי הפירוט הספציפיים, פרט שהתמודדנו עמו בתחילת המאמר.

38 על איתורה של הצעתו בתוך ברכותיו, ראו מאמריהם של מי מדין, "ישראל של חולין – עצת בלעם", מורשה י (תשל"ו), עמ' 29-33; א' חבקוק, "בלעם נביא ה'", מכלול ד (תשנ"ב), עמ' 13-42.

39 ניצול זה מתואר באריכות במדבר רבה כ, כג ובבבלי, סנהדרין קו ע"א.

40 ושם לב לכך גם אשלי [Thimothy R. Ashley, *Numbers (NICOT)*, Grand Rapids 1993], עמ' 589.